

ULOMCI RIMSKE ARHITEKTURE U BRATUNCU

Na nekoliko mjesta u području Bratunca, (na zemljištu Josipa Vidmara, kod današnjeg magazina žita, na napuštenom srednjovjekovnom groblju pod Bjelovcem u Voljevici i na groblju pod Gracem); nalazi se veća količina obrađenih blokova kamena rimskog porijekla, upotrebljenog kao nadgrobni spomenici tokom srednjeg vijeka. Među njima naročito upadaju u oči epistilni komadi neke građevine koja je imala za lokalne prilike reprezentativni karakter.

Nalaze u voljevici opisali su 1891. i 1892. Ciro Truhelka i Vaclav Radimsky.¹⁾ Truhelka je onuda tražio rimsku cestu prema Skelanimu pa je svakako zabilježio kao važan topografski fakat i postojanje nekropole sa antičkim kamenovima. Radimsky je bio opširniji, pa je na prostoru nekropole zabilježio »36 rimskih nadgrobnika« i 58 stećaka. Pod rimskim nadgrobnicima on je vjerovatno podrazumijevao antička spolija koja su se nalazila na tom prostoru. Tih 36 spolija predstavljali su tada već okrnjeno nalazište, jer su samo nekoliko godina prije toga graditelji ceste pored Drine veći broj tih spolija upotrijebili za gradnju nekog mosta u blizini. Među spomenicima antičkog porijekla, koji su ostali sačuvani in situ, Radimsky je našao 7 komada sa figuralnim ukrasima i 1 poklopac sarkofoga. Truhelka je objavio dva reljefa sa nekog cippusa, koji — koliko se na crtežu može vidjeti — predstavljaju Atisa u karakterističnoj pozi. Tu je bila i jedna stela sa prikazima pokojnika. Radimsky je objavio jedan fragmenat epistilnog bloka koji se tačno poklapa sa ostalim i danas poznatim istorodnim fragmentima u ovom kraju.

Nalazište je u međuvremenu gotovo potpuno devastirano, tako da bi pojedine komade trebalo tek tražiti u okolnom području.

Nije bolje prošla ni nekropola u Bratuncu. Već prije II svjetskog rata vlasnik njive, na kojoj su se nalazili spomenici, polupao je veće kamenje i složio na hrpu u jedan ugao posjeda. Poslije rata izgrađeni su ondje veći objekti (magazini i ambulanta), pa su profilirane rimske grede, već sasvim polomljene, stigle na treće mjesto: nalaze se uz jedan od uglova magazina žita.

Nekropola pod Gracem ostala je do danas netaknuta. Ovdje je međutim na srednjovjekovne grobove navučeno mnogo manje rimskih spolija, a među njima se ističe jedan impost za stelu (Sergejevski, GZM, 1934, str. 12), jedan gezims s konzolama (tipa kakav susrećemo na obje druge nekropole) i jedan ulomak jarbola stupa.

Zgrada, sa čijih ruševina je tokom srednjeg vijeka »odnošeno« ovo kamenje, stajala je negdje u Bratunačkom polju, po svoj prilici

bliže Voljevici, ili blizu puta koji vodi u Srebrenicu. Vrlo veliki broj kamenja oko Voljevice, (a opadanje tog broja prema Gracu), svakako govori u prilog ubiciranju prvobitnog položaja rimske građevine bliže Voljevici i, danas već uglavnom zaboravljenom, Han-Bjelovcu. Ovuda je vodila cesta prema Domaviji pa i dalje, do municipija nepoznatog imena u Skelanima.

Ne želim da ulazim u detalje oblika i premjere svakog od rimskih spomenika na spomenuta tri lokaliteta. Ovom prilikom želim prvenstveno da obratim pažnju na epistilne dijelove neke rimske zgrade koji su a ovom terenu bili toliko brojno zastupljeni i u mjerama se poklapaju, da nema sumnje da je ovdje negdje u blizini ona prvobitno i stajala. O njenoj namjeni teško je što reći. To je mogao biti hram ili mauzolej, no isto tako i neka druga javna građevina: vijećnica, tržnica i slično. Dakako da na temelju samih fragmentata ne možemo reći kako je zgrada u cjelini izgledala. Svakako ćemo najmanje pogrešiti ako njeno pročelje zamislimo u obliku portika sa 4 stupa i zabatom kao osnovnim elementima. Na takav zaključak navodi nas veličina friza i gezimsa koja uglavnom nije mogla dati više od tetrastilnog pročelja.

Iznoseći ovdje rezultate istraživanja na rečenim fragmentima naglašavam da su me u tom radu više vodili čisto arhitektonski momenti: izgled i veličina građevine, zapravo njenog pročelja.

U ovom času je i gotovo jedino moguće izvršiti približnu rekonstrukciju glavnih arhitektonskih elemenata stoga što je arhitektura antike bila podložna modularnim normama. Poznato je da je određivanjem stila (stupovnog reda) i veličine osnovne mjere (modula) bila određena i glavnina arhitektonskog rasporeda.

Kako je rečeno u navodu, epistilni elementi neke svečane rimske građevine čine glavninu nalaza. Ostali komadi, uglavnom osnove i jarboli stupova, različitih su dimenzija, pa se tek djelomično mogu uklopiti u norme koje vrijede za arhitrav i friz.

Predmeti su slijedeći:

1. Epistilna greda Gredu sačinjavaju arhitrav i friz u jednom komadu sa ukupnom visinom 64,75 cm, od čega na arhitrav otpada 38,75 cm, a na friz 26,00 cm. Dužina najvećeg sačuvanog bloka iznosi 125,00 cm. Upada u oči priličan nesrazmjer između oba arhitekturna elementa koji inače u principu treba da su približno podjednako dimenzionirani. Arhitrav čini naglašena kima visine 11,00 cm i 3 ukošene grede od 13,50 9,00 i 5,25 cm visine. Promatrani fragmenti stajali su na stupovima. Dosta niski friz sastoji se od uskih polukružnih udubljenja na polukružnoj osnovi, a između njih su okomiti urezi koji se vežu lukom. Poviše niza udubljenja teče gredica nepoznatog profila, no ipak se čini da je pravokutnog presjeka. Na svim primjercima je ta greda, naime, odbijena. Konhe na frizu su široke 5,00 cm, a udaljene su jedna od druge 4,00 cm. Visina im je 12,00 cm. Tjeme polukruga osnove nalazi se 3,50 cm poviše kime arhitrava.

Ove grede nađene su na sva tri naša nalazišta. Najviše ih je bilo u Voljevici, nešto manje u Bratuncu i tek 2 do 3 primjerka pod Gracem.

2. Gezim s Posebni blokovi čine gezims koji se sastoji od jednostavnih konzola s kazetama u kojima se nalaze plastični prikazi četvorolistih cvjetova i dosta sumarno prikazana ljudska lica. Poviše konzola poteže se manja kima, a nad njom velika završna kima. Konzole su oko 15,00 cm dužine, 9,50 do 10,50 cm širine, a razmak između njih iznosi 16,50 sa 17,00 cm. Preko konzola iskače jednostavni profil širine 1,20 cm, tako da su kazete između njih četvrtastog oblika. Visina konzola iznosi približno 5,50 cm. Širina grede u razini najvećeg ispada kime iznosi 94,50 cm.

Sl. 1 — Epistilna greda sa njive J. Vidmara u Bratuncu

Kao epistilne grede, tako se i grede gezimsa nalaze razbacane na sva tri navedena lokaliteta.

3. Osnova stupa I Pored tornja pravoslavne crkve u Bratuncu nalazi se osnova stupa sa plintom dužine jedne strane 48,00 cm i visinom 7,50 cm. Donji torus je 5,00 cm visine, a on nakon dvije manje neuredne stepenice prelazi u relativno vrlo visoki trohil (13,00 cm), da bi i ovaj nakon 2 manja stepenasta preskoka prešao u nešto manji torus od 4,00 cm visine. Promjer gornjeg torusa iznosi

40,00 cm. Modul građevine kojoj je pripadao stup sa ovom osnovom iznosio je približno 17,286 cm.

4. Osnova stupa II Prvobitno nalazište ovog stupa mi je nepoznato. Zatečen je ispred Bijele džamije u Srebrenici, a sada je smješten na trgu. Uredno izvedeni posao dat je u prosječnim oblicima. Plint je dugačak 59,00 cm, a čitava osnova visoka je 25,60 cm. Donji disk jarbola stupa, koji je počivao na ovoj osnovi, iznosio je 47,00 cm promjera, a po veličini plinta modul građevine mogao je iznositi oko 21,00 cm.

5. Jarbol stupa I Na groblju pod Gradcem nalazi se fragment donjeg dijela stupa sačuvan u dužini od 78,00 cm. Disk kojim stup tišti osnovu ima promjer od 38,00 cm, a visina mu iznosi 4,50 cm. Na suženom dijelu stupa mogao se izmjeriti i njegov modul: 16,50 cm. Na sačuvanoj visini entazis je dostigao promjer od 37,00 cm, što bi otprilike trebalo da bude i maksimum za ovaj stup.

S obzirom na prilično bliske mjere modula ovog stupa i osnove stupa br. I (kod crkve), vrlo je vjerovatno da se tu susrećemo sa dva elementa jedne te iste građevine.

6. Jarbol stupa II Na izvoru niže džamije u Bratuncu nalazi se također fragmenat jarbola stupa približno iste veličine kao i onaj sa groblja pod Gradcem.

Ostaje još da se pozabavimo epistilnim fragmentima koji su u ovom području najbrojnije zaštopljeni. Izračnavanje modula građe-

Gezims sa nekropole u Voljevici

vine kojoj su oni pripadali otežano je time što odnos arhitrava prema frizu nije izveden u prosječnim okvirima normativa koji predviđa podjednaku visinu jednog i drugog elementa. U takvom slučaju visina gezimsa veća je otprilike za 10 parta od visine friza ili arhitrava, odnosno za 1/4 njihove mjere, uzimajući kao osnovnu mjeru 42 parta. Preostaje prema tome da zbog dobivanja modula zahvatimo sva tri elementa, jer se time otklanja mogućnost veće pogreške. Zbir visina arhitrava, friza i gezimsa zajedno u našem slučaju iznosi 94,25 cm. Upoređujući ovu mjeru sa nekim klasičnim spomenicima u samom Rimu, što je direktno ili indirektno služilo u kranjoj liniji kao uzrok za bliže provincije, dobivamo slijedeće mjere:

u odnosu na Panteon modul naše zgrade iznosio bi 20,943 cm; u odnosu na hram Minerve na Forumu 18,123 cm, na forum Nerve 19,635 cm, hram Antonina i Faustine 20,790 cm i na Dioklecijanove terme 20,352 cm.

Prema tome modul naše zgrade mogao je da iznosi okruglo 20,00 cm. Variranja prema toj mjeri donekle su slobodna. Ostaje, dakle, da je promjer stupa na donjem dijelu iznosio približno 40 centimetara, a prema tome cjelokupni stup da je bio visok oko 4 metra. Uzimajući u obzir da je visina stilobata ovakve provincijske građevine mogla iznositi oko 6 modula, a visina epistilnog dijela pročelja (arhitrav, friz, gezims, zabat i završna kima) oko 10 modula, to je front građevine od razine zemljišta do vrha zabata bio visok oko 7 metara. Ovakva zgrada morala je počivati na solidnim temeljima, koji nesumnjivo i danas leže tu negdje u okolini, i stvar je vremena i naših snaga kada će se ova pojaviti na licu zemlje.

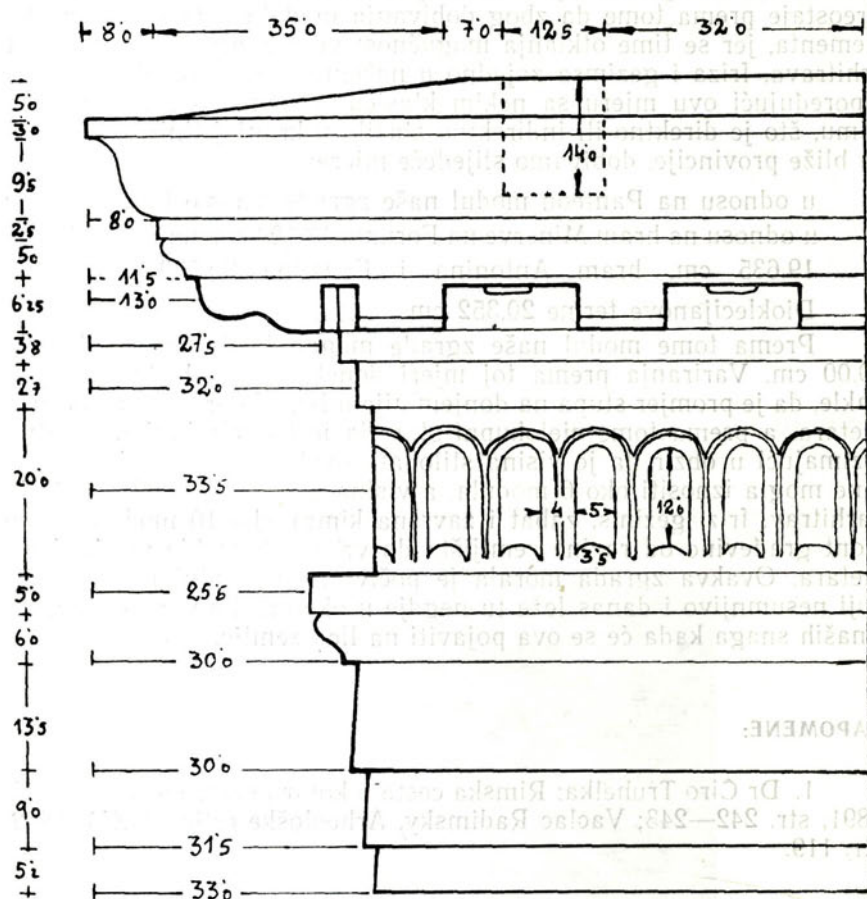
NAPOMENE:

1. Dr. Ciro Truhelka: Rimska cesta u kotaru srebreničkom, GZM, 1891, str. 242—243; Vaclac Radimsky, Arheološke crteže, GZM, 1892, str. 119.

BRUCHSTÜCKE EINES RÖMISCHEN GEBÄUDES IN BRATUNAC

An einigen Stellen in Bratunac, Ostbosnien, besonders aber hinter den Getreidemagazinen, auf dem heute verlassenen Friedhof in Voljevica, und auf dem Friedhof unter dem Gradac, kommen Architekturfragmente vor, die von der Fassade eines römischen Gebäudes stammen. Während des Mittelalters wurden sie in verschiedene Plätze verschleppt, und als Grabdenkmäler verwendet. Ihren Maßen und Stil nach, scheinen diese Blöcke einem Gebäude zu entstammen, das wahrscheinlich zu seiner Zeit in Voljevica an der Drina stand, und wo heute noch ein Ruinenfeld die Stelle eines Castrums (?) und dazugehörigen Canabae verrät.

Es wurden epistylie Balken, Gesimse, und zwei Typen von Säulen gefunden, und der Versuch gemacht sie in ein Fronton einzuordnen. Der Modul des Gebäudes dürfte sich um 20 cm bewegen, und das ganze Gebäude somit eine Höhe von 7 Meter erreichen.

Rekonstrukcija prvobitnog izgleda epistilnih elemenata

An einigen Stellen in Brunnens-Ostern, die in der Rekonstruktion dargestellt sind, unter dem Grabmal kommen römische Gebäude zu Tage, die nach Schürfen diese Gebäude einen Eindruck machen, als wären sie in der Zeit in Volleife an der Dürre stand und sich zu stellen eines Castums (?) und dazugehörigen Castums (?) Es wurden epistyle Balken, Gesimse, und zwei Typen von Säulen gesehen und der Versuch gemacht sie in ein Profil zu schneiden, das sich um 20 cm bewegen, und das ganze Gebäude, das ganz anders aussieht, als das hier gezeichnete, weiter erreichen.

